

Titlul de mai sus este cel purtat de o expoziție de artă medievală românească deschisă în Salonul Sixtin din Muzeele Vaticanului, la 30 septembrie 2004.

Tema, piesele și locul expunerii au contribuit la conturarea unei manifestări de excepție în cadrul bogat al comemorărilor prilejuite de împlinirea a 500 de ani de la trecerea la cele veșnice a gloriosului Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt.

Ideea s-a născut am spune firesc în mediul Ambasadei României pe lângă Sfântul Scaun, a fost însușită de Ministerul Culturii și Cultelor și acceptată de autoritățile Statului Cetății Vaticanului și de unul dintre cele mai prestigioase muzee din lume, cel al Vaticanului.

Firescul amintit își are rădăcinile în realitatea istorică a celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea. Constantinopolul căzuse definitiv sub stăpânire otomană în 1453, Europa identificată, în epocă, cu însăși Creștinătatea, a perceput relativ târziu pericolul care o amenința - fapt probat și prin lipsa de reacție a puterilor creștine la strigătul de alarmă lansat de Domnul unui mic stat aflat între Carpați, Nistru și Dunăre - Moldova - cea direct confruntată cu însuși Mahomed II, cuceritorul a ceea ce mai rămăsese din Imperiul Bizantin. Printr-o scrisoare adresată principilor creștini imediat după strălucita victorie de la Podul Înalt din 10 ianuarie 1475, Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei, pe care el însuși o numea “*Questa porta della Cristianita*”, le cerea acestora să se reunească într-o nouă cruciadă pentru a înfrunta nu doar pe cuceritorul Constantinopolului, ci însuși pericolul pe care atunci acesta îl reprezenta pentru lumea creștină.

Singurul răspuns pozitiv a venit de la Papa Sixt al IV-lea, care la rândul său, se adresa principilor și creștinilor simpli cu îndemnul de a adera sau de a se înrola în armata lui Ștefan, primind în schimb răsplata divină. În această scrisoare, păstrată în copie într-un Registru din Arhiva Secretă a Vaticanului, Papa Sixt al IV-lea îl numește pe Ștefan “*Adevărat atlet al credinței creștine*”, Domnul Moldovei fiind singurul principe ortodox gratulat cu un asemenea titlu.

Această relație cu Sfântul Scaun a prilejuit organizarea expoziției la Vatican, într-un salon dintr-un spațiu ce aparținea vechii Bibliotecii, inițiate de același Sixt al IV-lea, dar care și-a primit decorația de

Renaștere târzie și numele actual - *Salonul Sixtin* - după cel al unui urmaș al acestuia, un alt Sixt, dar cel de al V-lea, un secol mai târziu.

*

Expoziția care a purtat titlul plin de semnificații “*Ștefan cel Mare - Punte între Orient și Occident*” a venit să răspundă exact acestei idei: în vremea sa și peste o jumătate de veac Ștefan rămâne același - Domnul ortodox - *atlet al credinței creștine*, fără deosebire de nuanță confesională, și Patronul fără egal al unei creații artistice puse în slujba aceleiași ortodoxii, în care sunt îmbinate pentru întâia oară într-o sinteză originală elemente deopotrivă venite din lumea

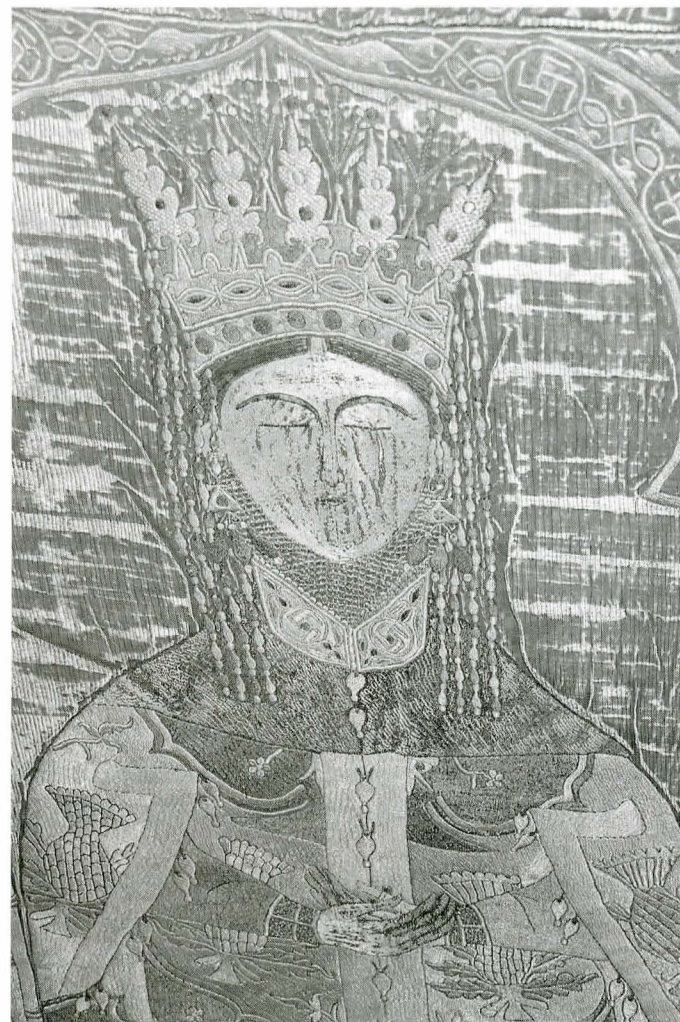

Fig. 1. Acoperământul de mormânt al Mariei de Mangop.

Orientului și a Occidentului, din moștenirea bizantină și din goticul curtean sau din Renașterea italiană.

Patru piese de excepție au ilustrat această creație fără egal. Trei aparțin tezaurului mănăstirii Putna, iar a patra - Muzeului Național de Istorie a României.

1. Acoperământul de mormânt al Doamnei Maria de Mangop, prințesa de stirpe bizantină ajunsă a doua soție a lui Ștefan cel Mare, “*trecută la veșnicele lăcașuri*”, după cum spune textul brodat, la 19 decembrie 1477, cea mai prețioasă piesă a școlii de broderie din Moldova epocii și una dintre cele mai valoroase din întreaga artă bizantină, restaurată în acest an jubiliar în atelierul special amenajat la mănăstirea Putna, din al cărei tezaur face parte.

2. Dvera “Înălțării”, piesă cu rol liturgic din categoria celor care aparțin iconostasului, dăruită de Ștefan cel Mare în anul 1500, de un mare rafinament al broderiei de aur și argint desprinse de pe fondul roșu, care ilustrează tema canonică, de tradiție ce coboară până în timpurile patristice, a praznicului împăratesc. E aparține, de asemenea, Putnei.

3. Tetraevangheliarul de la Humor, piesă unică în arta Moldovei medievale, de fapt un manuscris miniat, copiat și decorat de ieromonahul Nicodim de la Putna din porunca lui Ștefan cel Mare pentru a fi dăruit de acesta, în 1473, vechii mănăstiri a Humorului. În afară de deja obișnuitele în Moldova portrete ale Evangheliștilor, ce preced fiecare textul ce îi este atribuit, codicele conține și o a cincina miniatură - cea care îi conferă statutul de unicat - care îl reprezintă pe însuși donatorul îngenunchat la picioarele Maicii Domnului cu Copilul Iisus, așezată pe tron. Este singurul portret miniat cunoscut al domnitorului, care are toate caracteristicile unei imagini realiste, realizate după natură, posibil prototip al portretelor votive murale din bisericile ridicate de Ștefan cel Mare. În 1487, același Ștefan porunca ferecarea în argint aurit și ciocănit, în mănăstirea Humor, a manuscrisului, la rândul său operă de orfevrărie reprezentativă pentru arta epocii.

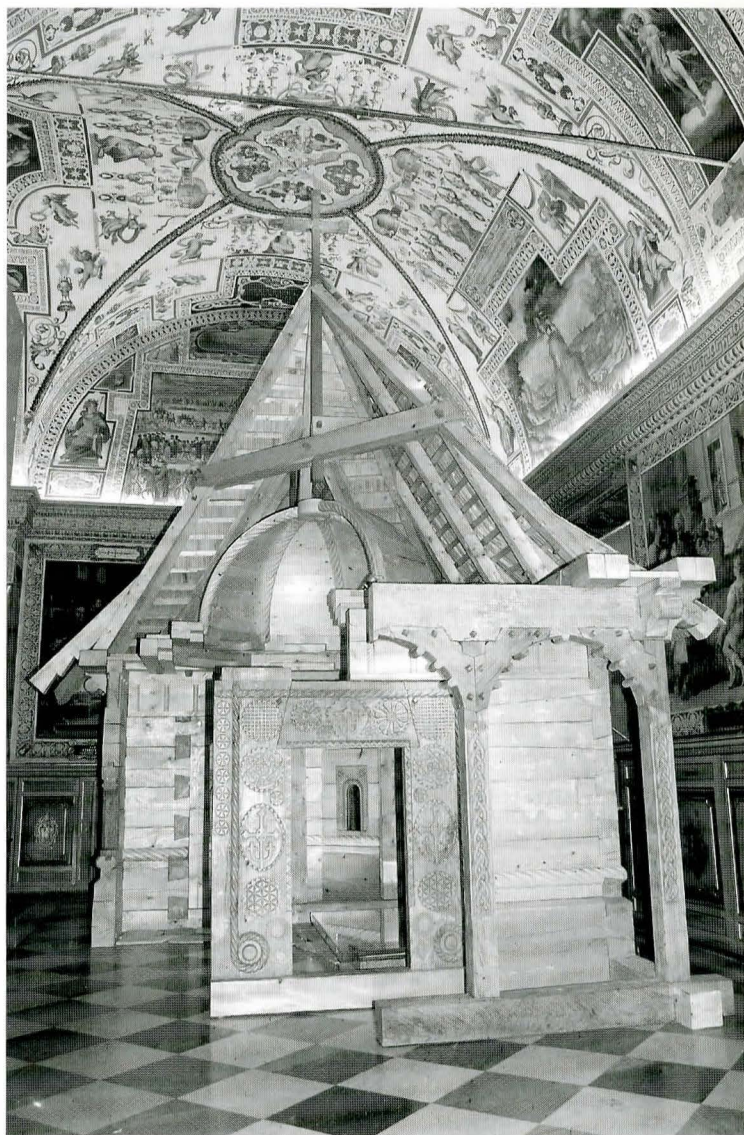
4. Steagul lui Ștefan cel Mare cu imaginea Sf. Gheorghe, piesă cu o istorie complicată, probabil dăruit mănăstirii Zografu de la Muntele Athos, bogat înzestrată de Domnul Moldovei, completează seria pieselor originale originare din Moldova. Prapor, după o interpretare mai nouă, steag de luptă după una tradițională, broderia adaugă o nouă fațetă artei ștefaniene, prin temă, compoziție și realizare tehnică.

Acestor piese li s-au adăugat, în expoziție, încă două:

1. Istoria Poloniei, operă a cronicarului polonez Jan Dlugosz, contemporanul lui Ștefan cel Mare, care, după descrierea victoriei de la Podul Înalt, îi aduce acestuia cel mai vibrant omagiu, considerându-l singurul principe european capabil să conducă o coaliție creștină antiotomană, prin comparație cu contemporanii săi, lipsiți

de calitățile și de determinarea sa.

2. Registrul din Arhiva Secretă a Vaticanului - împrumutat prin bunăvoința deținătorilor -

amintit deja, cu text latin în grafia curentă a Cancelariei papale a vremii, deschis la pagina în care Papa Sixt al IV-lea îl numește pe Ștefan cel Mare “*Vere athleta fidei christianaе*”.

Pentru prezentarea celor șase piese a fost creat un cadru special, dimensiunile foarte mari ale Salonului Sixtin, compartimentarea sa în două nave paralele acoperite cu bolți cu penetrații și mai ales decorația pictată a acestor bolți și a pereților, de mare valoare în sine, fiind dificil de armonizat cu un număr redus de piese, de altă factură.

Practic, arh. Gh. Bălășoiu a speculat avantajele și dezavantajele spațiului existent, prin sugerea unui nou, inclus primului. El a imaginat o biserică de lemn, pentru care au fost îmbinate elemente moldovene și maramureșene, cu calotă, acoperiș înalt, dar lipsită de turlă, pridvor cu stâlpi ciopliți, secționată de așa manieră încât ceea ce tradițional ar fi partea nord-vestică să lipsească pentru a lăsa vizibil interiorul. Pereții de lemn proaspăt au adus un miros de brad din Carpați în Muzeul Vaticanului. În naosul bisericuței a fost expus

Acoperământul de mormânt al Mariei de Mangop, închis într-o cutie specială de protecție, în timp ce restul pieselor și-a găsit locul în exterior, scandat de o suită de cadre rectangulare din lemn, menite să creeze o perspectivă bisericească aflată în capătul opus intrării în a lungă navă a salonului. Spațiul sacru a mai fost sugerat

și de prezența unor strane, de tip tradițional, aflate tot în lungul navei, în fața cărora, pe un panou lung, se înșirau imagini mari ale principalelor ctitorii ale lui Ștefan și ale boierilor săi sau ale altor opere de artă contemporane: picturi murale și de manuscris, argintărie.

*

Expoziția a fost organizată sub înaltul patronaj al Domnului Ion Iliescu, Președintele României, și al Cardinalului Angelo Sodano, Secretar de Stat (cu rang de Prim Ministru) al Statului Cetății Vaticanului, având un Comitet de Onoare alcătuit din înalte personalități din România și de la Vatican, și un Comitet de Organizare cu reprezentanți din ambele părți.

Vernisajul a avut loc în ziua de 30 septembrie 2004, el fiind precedat de o conferință de presă, la care doamna Prof. univ. dr. Tereza Sinigalia, responsabilul științific al manifestării din partea română, și domnul Dr. Francesco Buranelli, Directorul General al Muzeelor Vaticanului, au prezentat expoziția.

Vernisajul a fost onorat de prezența domnului

Președinte Ion Iliescu și a Cardinalului Angelo Sodano, a domnului Acad. Răzvan Theodorescu, Ministrul culturii și cultelor, și a altor membrii ai Guvernului României, a Mitropolitului Daniel al Moldovei și Bucovinei și a Monseniorului Ioan Robu, Mitropolit și Arhiepiscop romano-catolic al Arhidiecezei de București, ca și altor șase cardinali, în frunte cu Edmund Kasimir Szoka, Președintele Administrației Pontificale, și Paul Poupard, Președintele Comisiei Pontificale pentru Cultură, a numeroși episcopi afectați Sfântului Scaun, a unor reprezentanți ai Corpului Diplomatic și a unor oameni de știință din România, reuniți în ziua precedentă într-un colocviu ținut la Accademia di Romania întru comemorarea lui Ștefan cel Mare.

Cu ocazia vernisajului, Ministerul Culturii și Cultelor, care a organizat și finanțat expoziția, a tipărit un **Catalog** luxos, bilingv, italian și englez. Acesta este mai mult decât o simplă lucrare de gen, cu fișele pieselor și eventual o prefață de circumstanță.

Alături de cuvintele de salut al celor doi oameni de stat care au patronat manifestarea, cărora li se alătură Acad. Răzvan Theodorescu, Ministrul culturii și cultelor, și Cardinalul Paul Poupard, Președintele Comisiei Pontificale pentru Cultură, - se înscriu contribuțiile de substanță ale unor reputați oameni de știință: Mons. Walter Brandmüller de la Comisia Pontificală pentru Știință, Profesorul Cesare Alzati, de la Universitatea din Pisa, un bun cunoscător al realităților românești, Dr. Francesco Buranelli, Directorul General al Muzeelor Vaticanului, și Acad. Dan Berindei, Președintele Secției de Istorie și Arheologie a Academiei Române.

Expoziția a fost deschisă până în 5 noiembrie, fiind vizitată de un număr de aproximativ 255.000 de persoane, după estimările Muzeelor Vaticanului.

Este un succes imens și un pas pentru mai buna cunoaștere în lume, prin intermediul unuia dintre cele mai celebre muzee, a creației medievale românești și a patronajului cultural, spiritual și artistic al unuia dintre cei mai străluciți fii ai poporului nostru și ai Europei creștine: Domnul Moldovei Ștefan cel Mare.

Fig. 2. Vatican. Salonul Sixtin. Biserica de lemn a Expoziției

Fig. 3. Vatican. Salonul Sixtin. Vernisajul Expoziției, 30 septembrie 2004